

¡BOMBA!

Hoy se rompió tradición:
México es voz de mujer.
¡Viva esta hermosa Nación
donde nos tocó nacer!

k'uintsil

Martes 16 de septiembre de 2025

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 11 · NÚMERO 2565 · www.lajornadamaya.mx

Xchiapailo'obe' tu tsikbalto'ob u muuk' xiib ku ch'a'ak u yóol ti' u "suukbe'enilo'ob kaaj"

Ba'ax k'aaba'inta'an beey machismo yéetel discriminación chéen jayp'éel ti' le talamilo'ob ku máansik máasewal ko'olel, ma' chéen ti' mejen kaajo'obi', beyxan ti' noj kaaj, beey úuchik u ya'alal tumen máaxo'ob táakpaj tu múuch'tsikbalil Mujeres indígenas, voz, lucha y resiliencia, beeta'ab tumen Red Intercultural de Abogadas de Chiapas.

Patricia Díaz López, juntúul ti' máaxo'ob tse'eknaje', tu ya'alaj "jach talam u tse'el kuuch jeets'el yóok'ol ko'olel", ba'ale' "táan xan u bin u ti'alintik k'áax, yéetel táan u bin u táakpajal ti' kúucho'olo'ob tu'ux ka'ache' chéen xiib yaan, tumen jach ku chíimpol'ta'al bin 'usos y costumbres' kex tumen ma' beyi".

Tu ya'alaje', "u múul yantal ko'olel, u muuk' yéetel u yóol ti'al u beetik ba'ale', leti'e' ba'ax beetik u yutsil yantal ko'olel", tumen beey u beetik u chíimpol'ta'al u páajtalilo'ob.

"U muuk' xiib yéetel peeche'oolale' jach aal u yantal yóok'ol máasewal wiinik, ts'o'oke' ku ka'aténchajal wa ko'olel máak; ktse'el, yéetel ma' táan u cha'abal ktáakpajal ti' ba'ax ku beeta'al te'el kaajo'obo'; talam k-liik'sik kmuuk' to'on ko'olelo'ob", tu ya'alaj María Pérez Díaz, uláak' juntúul ko'olel táakpaj te'el tsikbal beeta'ab tu kúuchil auditorio Jacinto Arias ti' u noj najil xook Universidad Intercultural de Chiapas (Unich), tu kaajil San Cristóbal.

Te'el súutuko' táakpaj

profesional ko'olel, activistas yéetel uláak'o'ob táakpaja'an ti' políticas, kex tumen yanchaj u p'atiko'ob paachil u muuk' xiib ichil u láak'o'ob yéetel u kaajalo'ob.

Juana Gómez Jiménez tu ya'alaje' "yóok'olal discriminación, máasewal ko'olele' ku p'iitkunsik ba'ax u yojelo'ob; ya'abach juntéenake' kp'aatal paachil yóok'olal knook', wa yóok'olal t'aan kt'anik. Discriminación jach aal u yu'uba'al, ts'o'oke' ku naak', ba'ale' kex beyo', yaan u seguer kba'atel tumen wa ma'e', ma' táan u yantal chíimpolal, mix táan xan u kéexel ba'al".

Margarita Martínez Pérez tu ka' jets'aj: "Talam wa ko'olelech, beyxan wa máasewalech. Ka'aj jóok'en tin kaajale', yáax ba'ax

úuche', bin máak t'anbil yéetel in yuum ti'al u ya'alal ti' ba'axten bin cha'ab in jóok'ol xook, tumen kbeelale' chéen u ts'o'okol kbeel yéetel u yantal kpaalal, ts'o'oke' in yuume' káaj u ya'alik tene' bik in k'askúunt in beel, ka'alikil in xooke' ma' bin in kaxtik in wiicham mix xan ka yanak in paalal".

Tu ts'ook tsikbal jbeeta'ab úuchik u máan U K'iinil Máasewal Ko'olel Yóok'ol Kaab, le 5 ti' septiembre máaniko', máax jo'olbesik Red Intercultural de Abogadas de Chiapas, Ana Palma, tu ch'a'aj u t'aan kantúul túumben ko'olel ook te'el múucho': Selena Bautista Huacash, Yésica Díaz Hernández, Mayuli Aquino González yéetel Valeria Sarai Ruiz Ruiz.